

Sociologija slovenske literature: izhodišča in metode

Janko Kos

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3, SI-1000 Ljubljana

Razprava raziskuje teoretična izhodišča in metodološka načela za izdelavo sociologije slovenske literature kot sistematične znanstvene discipline. Model empirične sociološke analize dopolnjuje s socialnozgodovinsko razlago ideoloških elementov v samih literarnih delih, kar terja uvedbo bolj temeljnih socioloških pojmov. Med temi je za pojasnitev specifičnega značaja in razvoja slovenske literature pomembna pojmovna dvojica »družba« in »skupnost«. Slovenska literarna sociologija je mogoča samo kot historična sociologija. Njene metode morajo biti ne samo kvantitativno empirične, ampak hkrati kvalitativno interpretativne.

Ključne besede: literatura in družba / slovenska književnost / sociologija literature / historična sociologija / literarna distribucija / literarna recepcija / avtor / skupnost / ideologija / nacionalna identiteta

Literarna sociologija kot posebna znanstvena disciplina zaseda svoje mesto na meji med sociologijo kot samostojno vejo družboslovja in literarno vedo, ki sodi v območje humanistike. S stališča sociologije jo je mogoče imeti za eno njenih stranskih, izpeljanih panog, s stališča literarne vede lahko velja za nadaljevanje in dopolnitev njenih temeljnih raziskav. Literarna zgodovina in teorija se ji približujeta, ko obravnavata literarne pojave, ki jih ni mogoče razlagati drugače kot s pojmi in metodami sociologije.¹ To velja zlasti za primerjalno književnost, ko si za predmet primerjalne analize jemlje avtorje, dela in obdobja različnih nacionalnih literatur; med njimi odkriva podobnosti in razlike, ki jih ni mogoče razumeti drugače kot socialnozgodovinsko. Ko primerjamo slovensko literaturo z najbližjimi, s katerimi je bila najtesneje povezana – z avstrijsko-nemško, češko, italijansko in hrvaško –, je kljub vzročnim povezavam razvidna drugačnost in s tem posebnost slovenske literature, tako kar zadeva njen zgodovinski razvoj kot notranji sestav. Teh razlik ni mogoče pojasniti zgolj na literarnozgodovinski ravni, na tej jih lahko samo registriramo in opišemo, za njihovo razlago je potreben sociološki vidik. Lahko pa slovensko literaturo preučujemo v primerjavi z oddaljenimi literaturami, s katerimi ni bila v vzročnih povezavah – na primer z litovsko, latvijsko ali finsko –, in odkrivamo presenetljive podobnosti v njihovem časovnem poteku in se-

stavi.² Tudi te podobnosti niso razložljive z metodami literarne zgodovine, ampak jih je mogoče razumeti iz enakih socialnozgodovinskih kontekstov.

Primerjalna metoda, ki je v literarni sociologiji tako kot v vseh drugih vedah ena osnovnih, ne rabi samo razlagi slovenske literature v njenem razmerju do drugih literatur, ampak je nujna tudi za razumevanje njenega lastnega poteka, razvojnih obdobj in stanj. Položaj in sestava slovenske književnosti v 16. stoletju sta komaj primerljiva z obsegom in funkcijami, ki jih je prevzemala v 19. stoletju. Razliko je mogoče opredeliti s kulturnozgodovinskimi pojmi, kot sta reformacija in protireformacija, ali pa z umetnostnozgodovinskimi, kot sta romantika in realizem, ki so v literarni zgodovini že dolgo del njenega pojmovnega instrumentarija. Vendar taka razlaga ni zadostna, dopolniti jo mora sociološka, ki odkriva bistvene razlike v drugačnosti socialnih kontekstov, iz katerih je nastala cerkvena književnost Trubarjevega časa ali pa posvetna literatura Zoisovega kroga. S tem se za pravi predmet literarne sociologije izkaže zgodovinskost socialnih struktur, skozi katere je slovenska literatura prehajala od prvih besedil, ki jih lahko vključimo v njen pojem, do današnjega stanja. Tisto, kar je za sociološko razlago te literature poglavitno, je spreminjanje socialnih sistemov, ki določajo njen obstoj, potek in sestavo. Obča sociologija se seveda ukvarja z družbenimi sistemi pretežno v njihovi sinhroni današnjosti, dostopni kvantitativnim, statističnim in eksperimentalnim metodam, zato pušča ob strani njihovo diahrono umestitev v zgodovinska zaporedja. Nasprotno je za literarno sociologijo pomembna predvsem zgodovinskost tako same literature kot njenih socialnih kontekstov. Literarna sociologija spada zatorej med t. i. historične sociologije, temu primerna so njena izhodišča in metode.³ Ta model velja tudi za sociologijo slovenske literature.

Poglavitna stalnica njene metodologije je seveda splošno veljavno spoznanje o tem, katere ravni literarnega »življenja« so odvisne od socialnih struktur in jih je torej mogoče iz njih razumeti in razlagati. Prosto po shemi Roberta Escarpita, vendar z bistvenimi popravki in dopolnili, je mednje mogoče uvrstiti avtorje, tj. literarno »produkcijo«, »distribucijo« njihovih del in njihovo »konsumacijo« ali bolje rečeno bralsko recepcijo. Toda tu je še samo literarno besedilo, ki po Escarpitu ne more biti predmet znanstvene, empirične ali objektivno preverljive sociologije, češ da je kvečjemu lahko predmet subjektivnih mnenj, vtisov in interpretacij.⁴ To ostaja sicer za literarno sociologijo odprt problem, vendar ga je mogoče reševati z metodologijo, ki je Escarpit ne upošteva. Ne glede na takšna nujna dopolnila in korekcije pa je pogoj za uporabnost Escarpitove sheme seveda ta, da priznamo kavzalno povezavo med njenimi sestavnimi deli – avtor je vzročno povezan z literarnim delom, iz tega izhaja njegova založniška, knjigotrška, knjižnična in vsakršna »distribucija«, in od te je odvisen odziv

bralstva. Obstaja seveda tudi vzratna zveza teh dejavnikov – avtor je s svojim delom odvisen od knjižnih posrednikov in bralstva. Kolikor upošteva njihova pričakovanja ali jim nasprotuje, postavlja s tem svoja dela v poseben položaj, ki terja spremembe v »okusu« bralstva in nove prijeme v literarni »distribuciji«.

Vsak od elementov, ki sestavljajo dinamiko literarnega »življenja«, je postavljen v socialnozgodovinski kontekst, iz katerega ga je mogoče razumeti. Ta vidik je upošteval že Escarpit, vendar je njegovo razlago, ki se s svojo empirično sociologijo zadržuje večidel na ravni sinhronne sociologije, nujno umestiti na zgodovinsko os, tako da postane vidna ne samo izvenčasovna konstanta literarnih stanj in dogajanj, ampak predvsem njihova spremenljivost v času in prostoru. Problem avtorja je tudi za sociološko razlago slovenske literature povezan z vprašanjem o njegovem socialnem izvoru in poznejšem socialno-poklicnem statusu, vključno z vprašanji financiranja in samofinanciranja, odvisnosti od mecenov, pa tudi od socialnih in političnih instanc, ki njegovo literarno dejavnost pospešujejo ali ovirajo. Avtor se giblje v socialnem kontekstu, ki je za literarnosociološko analizo pomemben toliko, kolikor iz njega lahko razlagamo vsebinske ali formalne značilnosti njegovih besedil pa tudi njihov sprejem pri posrednikih in bralcih. Teh izpeljav Escarpit ni želel upoštevati, v skrbi, da literarna sociologija ne bi prestopila meja empirično še določljivega in preverljivega. Vprašanje o avtorju je seveda zgodovinsko, njegov socialni izvor in status se spreminjata, ker so socialne strukture, znotraj katerih se oblikujeta, podvržene zgodovinskim premikom. Socialni izvor in status Trubarja in njegovih sodelavcev sta bila drugačna od socialnega položaja A. T. Linharta, ta pa je drugačen od Prešernovega ali Jurčičevega, Cankarjevega ali Kocbekovega. Zato je obdobja slovenske literature mogoče določati tudi po provenienci in poklicnih vlogah avtorjev.⁵

Literarna sociologija, ki raziskuje slovensko literaturo na avtorski ravni, ima za takšno analizo na razpolago dovolj podatkov, ki omogočajo zanesljivo razlago njihovega pomena. Literarna zgodovina, ki je zbirala dejstva o avtorjih, ne da bi jih sistematično uvrstila v višje pojmovne sklope, se mora dopolniti s sociološko analizo njihovega socialnozgodovinskega pomena. Podobno kot s sociologijo avtorjev je z raziskavo »distribucije« njihovih del. Knjige slovenskih protestantov so se tiskale, razširjale in uporabljale v socialno določenih vlogah tiskarstva, financiranja, založništva in knjigotrštva. Te vloge so se bistveno razlikovale od »distribucije« katoliške cerkvene književnosti 17. in 18. stoletja. Po drugačnih kanalih se je razširjala književnost razsvetljencev s konca 18. stoletja in spet drugače v Prešernovem času in v drugi polovici 19. stoletja, ko se je z razvojem lastnega slovenskega časnikarstva, tiskarstva in založništva izoblikovala ma-

terialna infrastruktura, iz katere zadnjih sto let poteka slovenska literarna »distribucija«. Z literarnosociološkega stališča je to tista plast literarnega dogajanja, ki je empirično najbolj otipljiva. Za njeno raziskavo je na voljo dovolj podatkov, obravnavati jih je mogoče s kvantitativnimi metodami, rezultati so empirično preverljivi. To je razlog, da je bila v literarni vedi ta raven deležna večje pozornosti in številnejših raziskav, ki jih smemo imeti za literarnosociološke v smislu empirične sociologije.⁶

Tega ni mogoče trditi za raven literarne recepcije, ki je poleg avtorja najpomembnejši dejavnik literarnega »življenja«, ker je neposredno povezana z avtorjem, ta pa je praviloma odvisen od nje ne samo takrat, ko ga bralstvo množično sprejema, ampak tudi tedaj, ko ostaja množični sprejem njegovih del omejen na najožji krog in ga večinsko bralstvo ignorira ali celo izrečno odklanja. Dodaten problem literarne recepcije je ta, da ga je treba raziskovati ne samo z ozirom na prvi izid literarnega dela, ampak mu moramo slediti skozi več bralnih generacij, ko sprejem polagoma plahni ali pa se nasprotno povečuje in celo nenadoma preseže prvotna pričakovanja. Raziskovanje literarne recepcije se srečuje z dodatnimi problemi, ko mora upoštevati različne recepcijske oblike – takšne, ki jih ustvarja založniška reklama, ali te, ki jih usmerja in kanonizira šolski pouk. Oboje je lahko samo prehodno in negotovo, pravi obseg in pomen recepcije se izkažeta šele s časovnim odmikom.

Metodološko je literarna sociologija ob recepciji soočena z omejenim ali pomanjkljivim gradivom, ki ne dopušča zanesljivih sklepov. Medtem ko lahko »distribucijo« literarnih del celo za starejša obdobja – na primer za čas protestantizma – vsaj približno ocenimo s številom knjižnih izdaj in izvodov, ki pridejo med bralce, je precej manj gotovo, kakšen je prejem te literature ne toliko po svojem zunanjem obsegu kot po »notranjem« bralskem odzivu. Šele z njim lahko dokumentiramo način, intenzivnost in učinke bralnega sprejema. Literarna sociologija mora temu primerno v recepciji razlikovati njeno »zunanjo«, kvantitativno in »notranjo« ali kvalitativno stran; prva je praviloma dostopna empiričnim pristopom, druga spada v območje hemenevtične interpretacije, socialnopsiholoških analiz in kritičnoideoloških razlag, kar pomeni, da ostaja zunaj empirično eksaktne preverljivosti. Medtem ko razširjanje Trubarjevih, Vodnikovih, Prešernovih ali pa Jurčičevih in Cankarjevih besedil lahko dokumentiramo s številom natisnjenih in prodanih izvodov, pa o dejanskem sprejemu prebranega sklepamo samo na podlagi redkih, zlasti kritičnih izjav poklicnih bralcev, ki pa ne morejo zajeti celotno recepcijo in še manj njeno sestavo, funkcije in trajne učinke. Zato ostaja ta raven za literarno sociologijo sicer izjemno pomembna, vendar težko dostopna in z eksaktnimi metodami izmerljiva.⁷

S teoretičnega stališča je sprejemljiva teza, da bi se temeljnim problemom recepcije lahko približali prek sociološke analize samega literarnega dela, ki po Escarpitovi teoriji sicer ne spada v območje znanstveno sociološkega raziskovanja. Kljub temu ni težko uvideti, da mora ob avtorju, distribuciji in recepciji literarnega dela biti tudi samo legitimen predmet literarne sociologije. Brez tega bi ostala samo v posrednem stiku z literaturo in bi bil celo naziv »literarna« sociologija zanjo komajda primeren. Vprašanje je samo, katere plasti literarnih besedil so dostopne razlagi, ki naj velja za sociološko. Sociologija in z njo vred sociološko raziskovanje literature velja za znanost, ki ne raziskuje tega, kar je na pojavih posamezno, enkratno in naključno, ampak kar je v njih obče. Enkratnost v literaturi raziskuje literarna zgodovina, ki je idiografska veda, medtem ko je literarna sociologija nomotetična. To pomeni, da lahko v literarnih besedilih raziskuje samo tisto, kar je v njih splošno, to pa so predvsem ideologije, ki stopajo vanje kot opazen element njihove vsebine in celo forme.⁸ Pod ideologijo je treba razumeti sistem idej, norm in vrednot, ki neki socialni skupini zagotavljajo obstoj, razmah in funkcioniranje. Seveda so te ideologije različne, od političnih in socialnih do moralnih in kulturnih v ožjem pomenu besede. Pri iskanju ideoloških elementov v literaturi mora biti sociološka analiza zadržana, ker literarna dela nikoli niso v celoti ideološka, pa tudi v enaki meri izpolnjena z ideološkimi obrazci. Delež ideologij je tudi v slovenski literaturi različen glede na zgodovinski kontekst in socialno sestavo avtorjevega »življenjskega sveta«, socialni status bralcev, pa tudi glede na specifičnost literarnih vrst in zvrsti. Tako je ideoloških prvin več v pripovedništvu in dramatikii kot pa v poeziji in zlasti v »čisti« liriki. S stališča literarne sociologije je mogoče iskati ideološke usedline predvsem v motivih in temah, tj. v vsebini literarnih besedil pa tudi v njihovem jeziku in slogu.⁹ Ideologije so močnejše udeležene v obdobjih, ki so socialno in politično izrazito konfliktna. Ideološko podstat je mogoče odkrivati v delih slovenske reformacije in protireformacije, pri razsvetljencih poznega 18. stoletja in z začetka devetnajstega, avtorje v drugi polovici 19. stoletja je močno zaznamovala ideologija takratnega nacionalizma in liberalizma; tej se je po letu 1900 pridružila marksistično-socialistična in se proti sredi stoletja razmahnila v ideološko podlago socialnega realizma.

Obstajajo avtorji in dela, ki jih ni mogoče prepoznati za ideološke, nekateri se očitno izmikajo ideologijam svojega časa, drugi sprejemajo samo nekatere njihovih vzorcev ali pa ostajajo ideološko večznačni, zato ideološko neopredeljivi. Tak je večji del Prešernove ali Jenkove poezije, pesnikov slovenske moderne z izjemo poznega Župančiča, v Cankarjevem razvoju se menjajo ideološke faze z neideološkimi, podobno je pri Kosovelu in ekspresionistih. Poseben problem je ideologija v delih »sodobnih« avtorjev po letu 1950 – pri L. Kovačiču, Zajcu, Smoletu ali Strniši.

Ti primeri opozarjajo, da se ideologija v literarnih delih pogosto kaže ne samo v svoji »pozitivni« podobi, ampak tudi kot odsotna ali kot zaničanje ideologij, s katerimi se avtor srečuje v svojem socialno-političnem in moralno-kulturnem okolju. V teh primerih se ideologija prek svoje negacije spreminja v predmet sociološke raziskave. Ta pa ne more biti samo zgodovinsko verodostojen opis ideoloških shem in obrazcev, ki jih je mogoče odkriti v literarnih besedilih. Takih opisov je zmožna sama literarna zgodovina, naloga literarne sociologije je ta, da ideološke elemente postavi v ustrezen socialnozgodovinski odnos z obstojem neke socialne skupine, skupnosti, sloja ali sistema – ideologija v delih protestantov ustreza hierarhični ureditvi sočasne stanovske družbe, medtem ko je ideološka podstat slovenskih realistov v drugi polovici 19. stoletja prirejena komaj izoblikovani meščanski družbi tega časa.¹⁰

Metoda, ki jo literarna sociologija lahko uporabi v teh raziskavah, sloni na podmeni, da prihaja ideologija v literaturo prek avtorjev, njihovega socialnega izvora in doseženega socialnega statusa pa tudi iz socialne razslojenosti bralstva, ki so mu ta dela namenjena, bodisi da jih iz svoje ideološke določenosti sprejema ali zavrača. Socialna razslojenost bralcev se spreminja hkrati z menjavo literarnih obdobj. Njihovo ideološko konfiguracijo je mogoče analizirati v medsebojni primerjavi in z upoštevanjem zgodovinskega konteksta. Sociologija slovenske literature se tudi s te strani kaže kot primer primerjalne historične sociologije.

Izhodišča in metode, s katerimi preučuje literarno »življenje« na Slovenskem, so seveda splošna last literarne sociologije, njena aplikacija na slovensko literaturo pa primer splošno veljavne rabe. Vendar obstajajo metodološki problemi, ki izhajajo iz posebnih značilnosti slovenske literature, iz njene jezikovne podlage, predvsem pa iz socialnozgodovinskega ustroja kulture na Slovenskem. Od tod potreba po izdelavi temeljne terminologije, iz katere mora izhajati slovenska literarna sociologija, ko poskuša razumeti in razložiti posebne oblike in faze njenega razvoja. Šele v tem okviru dobijo sociološke metode pomen, ki ustreza značaju in razvoju slovenskega literarnega dogajanja.

Prvi pogoj za takšno aplikacijo je natančnejša opredelitev pojma literatura, prevzetega iz mednarodne rabe tako, da je prejel v slovenski znanstveni, strokovni in popularni rabi poseben pomen v zvezi z rabo sorodnih pojmov. Najprej se je udomačil v nemško zapisanih izjavah Linharta, Zoisa, Čopa in Prešerna, sredi 19. stoletja sta se mu pridružili slovanski izposojenki slovstvo in književnost, od začetka in vse do novejšje rabe sta se uporabljala sinonimno z literaturo, tako da so vsi trije praviloma označevali vsa besedila, ki po vsebinsko-formalnih merilih lahko veljajo za »besedno umetnost«, zraven pa še besedila, ki predstavljajo zgodovinske

predstopnje takšne umetnosti ali pa stojijo na prehodu vanjo. To sinonimnost sta po prvi svetovni vojni poskušala diferencirati I. Prijatelj in F. Kidrič, slovstvo, književnost in literatura naj bi v literarnozgodovinski rabi dobili različne, teoretično razločene funkcije.¹¹ Njuna pojmovna sistematika je še zmeraj sprejemljivo izhodišče, vendar s popravki in dopolnili, kot jih lahko utemelji literarna sociologija. V utečeni vsakdanji rabi so pojmi slovstvo, književnost in literatura lahko še zmeraj enakovredne oznake za najširšo celoto umetnostnih besedil, vendar so za literarnosociološke raziskave primernejši njihovi diferencirani pomeni z ožjo, zgodovinsko določnejšo vsebino, kot sta jo predlagala Prijatelj in Kidrič. Šele s tem se sociološka analiza s splošne teoretične ravni, ki se je v razlagi literarnih pojavov izkazala za neplodno, premakne v konkretno razlago literarnih pojavov, ne da bi samo ponavljala najsplošnejše družboslovne obrazce, ki so v historični sociologiji slovenske literature neuporabni.

Od treh pojmov za območje besedne umetnosti je treba pojem slovstva razumeti v njegovem dobesednem pomenu kot ime za jezikovna besedila, ki so se širila prvotno in pretežno ustno, a so polagoma prešla v zapise, kot je nakazano v besedi »slovo«, ki je prvotno pomenila besedo in nato tudi črko. V tako zoženem pomenu se slovstvo nanaša na dvoje različnih in hkrati sočasnih oblik besednega ustvarjanja v slovenskem jeziku. Prvo je bilo ljudsko slovstvo, ki je združevalo poezijo in prozne pripovedi, druga oblika slovstva, ki je morda starejša od ljudskega, je cerkveno slovstvo. Tradicionalno ime zanj v literarni zgodovini je »pismenstvo«, ki pa zajema samo del srednjeveških verskih besedil, saj so bila večidel govorjena ali peta, medtem ko je bil v srednjem veku zapisan in pozneje naključno ohranjen samo njegov manjši del.

Obe obliki slovstva sta bili najstarejši tvorbi literarnega »življenja« v slovenskem jeziku. Omejeni sta bili z začetkom in koncem srednjega veka, kar pomeni, da pripadata v celoti srednjeveškemu socialnozgodovinskemu svetu. Z začetkom novega veka od 16. stoletja naprej je ljudsko slovstvo polagoma izgubljalo prvotno vlogo in pomen, dokler ni konec 18. stoletja prešlo v zapise in objave izobraženih zbiralcev-zapisovalcev ali pa v besedila pismenih »bukovnikov«. Cerkveno slovstvo se je z reformacijo in nato s katoliško versko obnovo v času baroka preoblikovalo v cerkveno književnost v pravem pomenu besede, ko je njen materialni nosilec postala knjiga; do zadnjih desetletij 18. stoletja je ostala edina oblika slovenske »literarne« dejavnosti. V tem času jo začinja kot nova, nevervska vrsta branja nadomeščati književnost necerkvenega, posvetnega ali laičnega tipa, ki sama sebe razume kot besedno ali literarno umetnost. Novo ime zanj je bila literatura, povzeta iz rimskega pojma za jezikovno znanje in izobrazbo, za »pravilno« branje, pisanje in mišljenje, s tem pa za jezikovno

tvornost izobraženih »literatov«, ki jim je pisanje take literature poseben poklic, včasih edini, pogosteje ob dodatnem, drugem ali civilnem poklicu. Takšna literatura se je v polnem obsegu in pomenu razmahnila v 19. stoletju in se nato nadaljevala skozi 20. stoletje do današnjega časa kot glavni ali celo edini model slovenskega slovstvenega, književnega ali literarnega ustvarjanja v najširšem pomenu teh oznak.

Z diferenciacijo, ki daje trem pojmom zgodovinsko omejen in pomenko konkreten obseg, se izkaže, da je za sociološko razlago vsak od njih poseben problem. Ljudsko slovstvo je bilo socialnozgodovinsko, po svojem izvoru in funkcijah bistveno različno od srednjeveškega cerkvenega slovstva pa tudi od cerkvene književnosti, ki ga je z reformacijo dvignila na knjižno raven. Še bolj se socialnozgodovinska razlika v primerjavi s predhodnim slovstvom in književnostjo kaže ob posvetni literaturi, ki se ne samo z vsebino in formo, ampak predvsem po svojem izvoru in funkcijah ločuje od ljudskega slovstva in cerkvene književnosti, čeprav je bila na začetku z obema v tesni povezavi. Od tod se za literarno sociologijo odpira problem, kako opredeliti in uporabljati pojme, prevzete iz obče sociologije, da bodo ustrezali različnim stopnjam slovenskega literarnega razvoja in jih postavljali v razvidno korelacijo s socialnozgodovinskim kontekstom, ne da bi pri tem izgubili veljavnost, ki jim jo zagotavlja sociologija kot posebna znanstvena disciplina.

Prvi teh pojmov je pojem družbe, ki je v tradicionalni pa tudi moderni sociologiji – pozitivistični, marksistični, fenomenološki, strukturalni, sistemski – še zmeraj osrednji, to pa tako, da se ob njegovi pomenski opredelitvi posamezne sociološke »šole« razhajajo. Če naj se sociološka razlaga slovenske literature izogne mogočim dvoumnostim, je treba pojem družbe razumeti ne v njegovi abstraktni splošnosti, ampak v njenih konkretnih socialnozgodovinskih realizacijah na Slovenskem. S tega stališča pride za sociologijo slovenske literature v poštev nekaj temeljnih modelov, ki jih je mogoče povezati z diahrono razumljenimi pojmi slovstvo, književnost in literatura. Družba, znotraj katere sta se izoblikovala srednjeveško ljudsko in cerkveno slovstvo, nato pa na prehodu v novi vek od 16. do 18. stoletja še cerkvena književnost, je bila t. i. stanovska družba. Iz njene socialnopolitične hierarhičnosti in razslojenosti sprejemata to slovstvo in ta književnost svoje vsebinske, formalne in celo jezikovne značilnosti.

V nasprotju s stanovsko družbo, ki je bila nadnacionalna in v sodobnem pomenu besede »multikulturalna«, je bil za nastanek slovenske literature kot zavestne jezikovne tvorbe izobraženih avtorjev z »avtonomnimi« estetsko-umetniškimi nalogami nujen drugačen tip družbe. Ta pogoj je bil izpolnjen z nastajanjem slovenske meščanske družbe, ki se je v slovenskih deželah avstrijske monarhije začela oblikovati iz razpada stanovske družbe

proti koncu 18. stoletja in v prvih desetletjih devetnajstega, do marčne revolucije v letu 1848 zelo počasi in delno. S socialnozgodovinskega stališča je bila slovenska literatura rezultat procesa, ki ga je mogoče razumeti kot prehod iz stanovske družbe, ki je bila nadnacionalna, zato pa niti nemška niti slovenska, v meščansko družbo, ki se je proti sredi 19. stoletja dokončno razdelila na svoj večinski slovenski del in na nemškega, ki je v slovenskih deželah postajal manjšinski. Socialno, politično in kulturno središče slovenske meščanske družbe so bili meščanski sloji, v Prešernovem času še maloštevilni, do konca 19. stoletja pa že odločilna socialna sila, oprta na večinsko kmečko in malomestno prebivalstvo, hkrati v socialnopolitičnem konfliktu z nemškim meščanstvom na slovenskih tleh. Takšna družba je bila socialno-kulturni kontekst slovenski literaturi do srede 20. stoletja, se pravi, do svojega konca.

S tem se izkazuje, da sta za sociološko razlago celotnega slovenskega literarnega razvoja odločilna pojma stanovske in meščanske družbe s svojimi političnimi, socialnimi in kulturnimi strukturami. Za drugo polovico 20. stoletja, ko je po komunistični revoluciji prišlo do ukinjanja meščanskih slojev in s tem do odprave slovenske meščanske družbe, bi morali za socialnozgodovinski temelj novejši ali »sodobne« slovenske literature uporabiti pojem socialistične družbe, kar pa za literarno sociologijo predstavlja poseben problem, ki mu mora šele iskati ustrezno rešitev.

Pojmi stanovske, meščanske in socialistične, morda še postsocialistične družbe so ustrezno izhodišče za sociološko razlago slovenske literature od njenega začetka do današnjosti. Vendar pa za celostno razumevanje tega razvoja ne zadoščajo. Obnje je treba postaviti pojem »skupnosti« (nem. *Gemeinschaft*), ki je od F. Tönniesu naprej med temeljnimi pojmi moderne sociologije, zaradi nasprotujočih si pomenskih razlag pa tudi sporen.¹² Da bi ustrezal socialnozgodovinski problematiki, ki je za slovensko literaturo specifična, ga je nujno odtrgati od spekulativnega, abstraktnega in deloma ideološkega pomena, ki ga je dobil pri Tönniesu in njegovih naslednikih. Razumeti ga moramo v razmerju do pojma družbe in ga postaviti v konkreten socialnozgodovinski kontekst. Medtem ko je družba materialno-socialen sistem, ki posameznike in večje socialne skupine povezuje v medsebojno odvisnost prek institucionalnih okvirov, je skupnost duhovno-kulturna struktura, povezuje jih ne glede na njihov materialno-socialni položaj, pač pa na podlagi nadosebnih idej, norm in vrednot, ki jih oblikuje religija, kultura in politične, socialne, moralne ideologije.

Pojem skupnosti je za sociologijo slovenske literature enako pomemben kot pojem družbe, brez njega ostaja zgodovina, pa tudi sestav te literature nepojasnen. Podobno kot družbo je tudi skupnost treba razumeti ne kot abstraktno splošnost, ampak iz zgodovinskega zaporedja njenih

konkretnih realizacij. Hkrati moramo pojem skupnosti postaviti v korelacijo z različnimi tipi družbe na Slovenskem. Prvotna duhovno-kulturna skupnost, ki je od začetka srednjega veka povezovala prebivalce slovenskih dežel ne glede na njihovo socialno-materialno razslojenost, pa tudi ne glede na njihovo etnično, rodovno in jezikovno pripadnost, je bila krščanska duhovno-kulturna skupnost, oprta na cerkvene institucije, od zgodnjega srednjega veka katoliške, v 16. stoletju tudi protestantske. Ta »*communitas christiana*« je bila konvergentna stanovski družbi od njenih začetkov do konca 18. stoletja. V okviru takšne duhovno-kulturne skupnosti sta se oblikovala ljudsko in cerkveno slovstvo, zatem pa cerkvena književnost od srede 16. stoletja do srede osemnajstega. Sestava starejših obdobj slovenskega literarnega razvoja je temeljila v soodvisnosti institucij stanovske družbe in duhovno-kulturne skupnosti krščanstva, njuna korelacija je bila mogoča, ker sta bili obe nadnacionalni, zato sta dopuščali soobstoj slovstva in književnosti v različnih jezikih. Ti še niso bili nosilci »narodne« misli in torej niso mogli postavljati pod vprašaj ustanov stanovske družbe in duha krščanske skupnosti.

Od konca 18. stoletja naprej se je iz razkroja stanovske družbe in iz večinskega prebivalstva slovenskih dežel začela oblikovati meščanska družba, ki ni bila več nadnacionalna, ampak po jezikovni rabi svojih pripadnikov slovenska. V korelaciji z njenimi socialno-materialnimi strukturami je začel nastajati nov tip duhovno-kulturne skupnosti. Vse do srede 19. stoletja je bila omejena na ozek krog meščanskega izobraženstva, medtem ko je večji del kmetijskih in malomestnih slojev ostajal pretežno znotraj duhovne skupnosti krščanstva in Cerkve. Izobraženstvo, ki je bilo v stanovski družbi v celoti – ne samo duhovsko, ampak tudi posvetno – vključeno v enoten sestav krščanske vernosti, se je zdaj diferenciralo. S prihodom evropskega razsvetljenstva na Slovensko in s pomočjo razsvetljenega absolutizma je v enoten duhovni prostor prihajala zarez, ki je vanj postavljala plast meščanskih izobražencev, nosilcev verske skepse, agnosticizma ali ateizma. Ob duhovno-kulturno skupnost krščanskih vernikov je stopala skupnost slovenskega svobodomiselstva. Tega dela nastajajoče meščanske družbe krščanstvo ni moglo več zajeti, to pa je bilo v nasprotju z obstojem te družbe, ki je zase terjala enotnost slovenskega duhovno-kulturnega prostora. S tem je nastala nujnost nove, enovite in celostne duhovno-kulturne skupnosti, ki lahko zajema takó ljudstvo, zvesto krščanstvu in Cerkvi, kot tudi izobraženstvo novih meščanskih slojev, nagibajoče se v svobodomiselstvo. Takšna skupnost je bila duhovno-kulturna skupnost slovenskega naroda, ki je lahko povezovala posameznike in socialne skupine na podlagi skupnega materne jezika, narodnostne pripadnosti in socialnozgodovinske tradicije.¹³ Njena novost je bila v tem, da je posameznike, pripadajoče

skupnostim, ki so bile nadnacionalne – krščansko katoliški in razsvetljen-sko svobodomiselni –, integrirala v duhovno kulturo, ki ni bila niti nadnacionalna niti univerzalna. S tem je podlaga slovenske literature, ki se je oblikovala z nastankom slovenske meščanske družbe in narodne skupnosti, postala in ostala razdeljenost, pa tudi napetost med njeno parcialno enovitostjo in univerzalnostjo njenih sestavnih delov.

Zunaj duhovno-kulturne skupnosti slovenskega naroda, h kateri so se priznavali tako kristjani kot svobodomisleci, je ostajala duhovno-kulturna skupnost nemške manjšine v slovenskih deželah, drugačna od večinske slovenske ne samo v jeziku, ampak predvsem po svojem socialnem položaju in sestavi, saj je bila z izjemo srednjeveških kmečkih priseljencev izrazito mestna, plemiška in meščanska, drugačna pa tudi duhovno-kulturno; kot del avstrijsko-nemške meščanske družbe je bila povečini svobodomiselna. V tej razliki je utemeljena posebna drugačnost slovenske narodne skupnosti z njeno meščansko-kmečko in krščansko-svobodomiselno sestavo. Prav to je zaznamovalo tudi značaj in razvoj slovenske literature, ki je nadomestila tradicijo ljudskega slovstva in cerkvene književnosti.

Razmerje med krščanstvom in svobodomiselstvom kot poglavitnima deloma narodne duhovno-kulturne skupnosti je bilo od konca 18. stoletja odločilno gibalo slovenske meščanske družbe in narodne skupnosti prav s tem, da je bilo pogosto ideološko tekmovalno in konfliktno. Te napetosti so se od vsega začetka uveljavljale v razvoju slovenske literature, ki je v 19. stoletju in nato do srede dvajsetega duhovno, pogosto pa tudi ideološko nihala med obema poloma, v skladu s socialnozgodovinskimi premiki, ki so bili izmenično naklonjeni krščansko-katoliški ali liberalno-svobodomiselni usmeritvi. Ta je bila v literarnem razvoju sicer prevladujoča, saj je bila ta literatura kot »avtonomna« umetnostno-estetska tvorba po več stoletjih cerkvene književnosti predvsem delo svobodomiselnega izobraženstva. To je sicer večidel izviral iz kmetstva in ostajalo v skrivni zvezi s krščansko tradicijo tudi potem, ko je postalo del liberalne meščanske družbe. Takšna socialnozgodovinska geneza je zaznamovala celotno slovensko literaturo do srede 20. stoletja.

Pojmi stanovske in meščanske družbe, krščanske in narodne skupnosti sestavljajo sociološki instrumentarij za razumevanje slovenskega literarnega »življenja« do druge svetovne vojne in revolucije, ki se je dogajala v njenem času. Ta naj bi v temelju spremenila sestavo slovenske družbe in duhovno-kulturne skupnosti slovenskega naroda. Revolucija naj bi narodno skupnost, ki se je od konca 18. stoletja gibala med krščanstvom in svobodomiselstvom, nadomestila z novim tipom duhovno-kulturne skupnosti. Iz razdeljenosti, pluralnosti in notranjih napetosti naj bi prešla v popolno enovitost na podlagi marksistično-leninistične doktrine o naravi in družbi.

S tem bi bila presežena bipolarnost krščanstva in svobodomiselstva, oba pa izločena iz duhovne kulture novega socialističnega časa. Slovenska narodna skupnost naj bi po tej preobrazbi sicer še obstajala, vendar kot del univerzalne kulture marksističnega socializma, kar pomeni, da bi se morala polagoma v nji razpustiti in izgubiti svojo nacionalno partikularnost.

Drugi pojem, ki naj bi po letu 1945 določal položaj in funkcije slovenske literature, je bil pojem socialistične družbe, ki naj bi nadomestila meščansko družbo z njeno razredno razslojenostjo. Meščanstvo je moralo biti materialno, socialno in kulturno odstranjeno, malomeščanstvo in kmetstvo pa polagoma priličena delavsko-proletarskemu razredu, ki naj bo vladajoči razred socialistične družbe in torej gibalo njenega razvoja v brezrazredno družbo. Tem socialnozdgodovinskim spremembam ustrezno naj bi se novemu tipu družbe prilagodila tudi slovenska kultura in z njo literatura.

Takšna projekcija je bila leta 1945 samo program, ki v naslednjih desetletjih ni doživel ustrezne realizacije. Iz revolucije je nastala socialistična država z vsemi atributi državnega aparata, ta naj bi z državno-pravnimi ukrepi oblikoval realno socialistično družbo in jo nadgrajeval z institucijami nove duhovno-kulturne skupnosti po načelih marksistično-leninistične doktrine. Namesto tega se je po letu 1950 začel vzvraten proces, v slovensko duhovno-kulturno skupnost se je začela vračati tradicionalna dvojnost krščanstva in svobodomiselstva. Na tej podlagi je začela nastajati kultura, nasprotna vladajoči socialistični ideologiji, do njenih idej o »novem« človeku in »novi« družbi skeptična, kritična ali indiferentna. Ta kultura, v kateri je imela osrednje mesto literarna umetnost, je problematizirala ideološke temelje socialistične družbe, podobno kot je slovenska literatura od konca 19. stoletja postavljala pod vprašaj socialno-moralne norme meščanske družbe, ki jo je od svojih začetkov konec 18. stoletja soustvarjala.

Novi literarni položaj je mogoče pojasnjevati s socialnozdgodovinskimi premiki po letu 1950. Socialistična družba se ni zmoгла realizirati po prvotnem načrtu delavsko-proletarske družbenosti, egalitarne in v perspektivi brezrazredne. V okviru socialistične državne politike, v primerjavi s prvotnim programom pragmatične, je nastajal nov model razslojene družbe, za katero je primerna oznaka srednjeslojna.¹⁴ V nji so osrednje ekonomsko, upravljalno in izobrazbeno mesto zasedli novi srednji sloji. V tem socialnozdgodovinskem okviru je treba razumeti položaj in usmeritev poveljne slovenske literature. Ta ni bila samo nasprotna vladajoči socialistični ideologiji, ampak je bila v kritično odklonilnem razmerju do mentalitete srednjeslojnih plasti. V njih je zaznavala predvsem konformizem, pragmatizem in moralno indiferentnost. Prav to so postale pogloblitve teme slovenske literature po letu 1950.

Pojem srednjeslojne družbe je uporaben za sociološko analizo literarnega »življenja« v drugi polovici 20. stoletja. To ostaja tudi po razpadu jugoslovanske države in koncu socialistične družbe na marksistično-leninistični ideološki podlagi. Sledila je vključitev srednjih slojev v sistem parlamentarne demokracije in tržnega gospodarstva, samostojne slovenske države pa v evropske in globalne tokove kapitalizma, modernih znanosti in tehnologij. Duhovno-kulturna skupnost slovenskega naroda se je vrnila v dvopolnost krščanstva in svobodomiselstva – prvega prenovljenega na podlagi »ekumenizma«, drugega v smeri zmerne ali levega liberalizma. Bolj kot izpostavljenost med krščanstvom in svobodomiselstvom je za položaj slovenske literature po letu 1990 odločilno navzkrižje med mentaliteto novih srednjih slojev in nasprotjem do njenih življenjskih vzorcev, pridobljenih v času socialistične države. Takšna kritičnost izhaja deloma iz protimesščanske tradicije v predvojni literaturi, deloma iz socialno-moralnih gesel libertarnih in anarhičnih subkultur, ki hočejo biti alternativa srednjeslojni družbi. Sodobna slovenska literatura je v večjem delu protisrednjeslojna.

Sociološke metode, s katerimi je mogoče raziskovati zadnja desetletja literarnega razvoja vse do leta 2000 in po njem, so iste kot za razlago starejših literarnih obdobj.¹⁵ Razlika je samo ta, da s približevanjem literarni sodobnosti v sociologiji slovenske literature narašča pomen kvantitativnih, empirično eksaktnih metod, oprtih na statistiko, ankete in matematične postopke. Dodaten razlog temu je dejstvo, da postaja produkcija, distribucija in recepcija literarnih del zmeraj bolj množična in serijska, tržna in oglaševalska. Recepcija postaja določljiva ne samo z analizo sočasnih literarnokritičkih odmevov, tj. poklicnih in strokovnih bralcev, ampak z raziskavo množičnega bralstva, njegove številčnosti in izobrazbene razslojenosti. Kljub temu sociologiji slovenske literature tudi v teh primerih ne zadoščajo zgolj kvantitativne metode. Podatke o empiričnih ravneh literarnega »življenja« je nujno tolmačiti na kvalitativni ravni s pomočjo nadempiričnih, hermenevitično interpretativnih metod, da bi odkrili smisel te literature v širšem socialnozgodovinskem kontekstu. To velja zlasti za raziskavo samih literarnih del, v katerih so legitimni predmet sociološke analize ideologije, vendar ne same na sebi, ampak v zvezi z obstojem socialnih struktur, skupin in položajev.

OPOMBE

¹ Za orientacijo o položaju in stanju literarne sociologije v drugi polovici 20. stoletja je med mnogimi uvodi vanjo vredno upoštevanja delo *Literaturosoziologije* avtorjev A. Dörnerja in L. Vogt. Podobno širok razgled po stanju stroke nudi slovenskemu bralcu *Literarna sociologija* D. Rupla. Iz slovenske znanstvene publicistike je kot primer neomarksističnega modela treba upoštevati dela R. Močnika, predvsem *Raziskave za sociologijo književnosti*.

² Problem podobnosti in razlik med nacionalnimi literaturami spada med vprašanja literarnozgodovinskih tipologij. Prim.: J. Kos »Poskus tipologije južnoslovanskih književnosti« isti, »Srednja Evropa kot literarnozgodovinski problem«.

³ Pojem historične sociologije je ustrezno pojasnjen in dokumentiran v knjigi D. Smitha *Vzpon historične sociologije*.

⁴ R. Escarpit, *Sociologie de la littérature* [1958]. Kritične pripombe k Escarpitu navaja D. Rupel v *Literarni sociologiji*. Z neomarksističnega stališča jih vsebuje delo *Kritik der Literatursoziologie* P. V. Zime, podobno še druga dela tega avtorja.

⁵ Sociologija mora seveda posamezne avtorje glede na njihov socialni izvor in status postavljati v večje socialnozgodovinsko pregledne enote, predvsem s pomočjo pojma generacije.

⁶ Prim. dela: G. Kocijan, *Knjiga in bralci*; G. Kocijan in M. Žnidaršič, *Knjiga in bralci II*, zlasti pa knjigo *Slovenski pisatelj* M. Doviča.

⁷ Problem »zunanjek« in »notranjek« recepcije spada v območje recepcijske estetike po H. R. Jaussu. Njena dognanja so sprejemljiva tudi za sociološko raziskavo recepcije, vendar je ne morejo nadomestiti.

⁸ Pod pojmom ideologija v sociološki vedi, ki hoče biti znanstvena, ni mogoče razumeti kakšne posebne, politično ali moralno ovrednotene zavesti, na primer »napačne zavesti« po Marxu, ker bi bil tak pomen že sam po sebi ideološki. Znanstveno sociološki pojem ideologije prevladuje pri vodilnih predstavnikih moderne sociologije, na primer pri T. Parsonsu, ki vidi v ideologiji sistem idej, norm in vrednot, ki omogočajo neki socialni skupini obstoj in funkcioniranje. V slovensko literarno publicistiko je ta pomen uvajal T. Kermauner, ki mu je »ideološka struktura« v dramskih delih toliko kot »svetovni nazor, odnos do sveta, vrednotenje sveta etc.« (*Taščica ali noj?* 219). Prim. še: J. Kos, *Znanost in ideologija*; W. E. Connolly, *Politične vede in ideologija*; A. Erjavec, *Ideologija in umetnost modernizma* (1988).

⁹ Poseben pomen pripisuje ideološkim prvinam v jeziku in slogu literarnih del P. V. Zima s stališča ideološkokritične sociologije.

¹⁰ Povezava ideologij s socialnimi sloji terja ne samo analizo njihovih materialno-političnih interesov, ampak predvsem dognanja o psihologiji nekega sloja, za kar je pristojna socialna psihologija. Prim.: P. R. Hofstätter, *Einführung in die Sozialpsychologie*.

¹¹ Prim. J. Kos, *Literatura* 12-18.

¹² F. Tönnies, *Skupnost in družba*. Prim.: *Soziologie*, gesli Gesellschaft, Gemeinschaft.

¹³ Za pojme »narod« in »narodna skupnost« prim. dela: E. Gellner, *Nationalismus und Moderne*, R. Rizman (ur.), *Študije o etnonacionalizmu*, D. Pirjevec, *Vprašanje o poeziji, vprašanje naroda*, J. Kos, »Slovenstvo kot vprašanje istovetnosti in razlike«.

¹⁴ Izraz srednjeslojna družba je med prvimi uvajal v literarno oziroma kulturnopolitično publicistiko T. Kermauner, vendar ga slovenska sociologija doslej še ni sistematično razvila.

¹⁵ Za problem kvantitativnih in kvalitativnih metod v sociologiji gl.: R. Boudon, *Les méthodes en sociologie*, prav tako H. Seiffert, *Einführung in die Wissenschaftstheorie* in N. Luhmann, *Schriften zur Kunst und Literatur*.

LITERATURA

Althusser, Louis et al. *Ideologija in estetski učinek*. Prev. Mladen Dolar et al. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.

Boudon, Raymond. *Les méthodes en sociologie*. Paris: Presses universitaires de France, 1973.

Cononolly, William E. *Politične vede in ideologija*. Prev. Petja Šolar, Janez Žitnik in Maja Kraigher. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974.

- Dörner, Andreas, in Ludgera Vogt. *Literatursociologie*. Literatur, Gesellschaft, Politische Kultur. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.
- Dovič, Marijan. *Slovenski pisatelji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Erjavec, Aleš. *Ideologija in umetnost modernizma*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1988.
- Escarpit, Robert. *Sociologie de la littérature*. Paris: Presses universitaires de France, 1960.
- Gellner, Ernest. *Nationalismus und Moderne*. Hamburg: Rotbuch Verlag, 1995.
- Hauser, Arnold. *Soziologie der Kunst*. München; Verlag C. H. Beck, 1974.
- Hofstätter, Peter R. *Einführung in die Sozialpsychologie*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1966.
- Kermauner, Taras. *Tašča ali noj? Morala = amoralna 1*. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1998.
- Kocijan, Gregor. *Knjiga in bralci*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1974.
- Kocijan, Gregor in Martin Žnideršič. *Knjiga in bralci II*. Ljubljana: Raziskovalni center za samoupravljanje pri RS ZSS, 1980.
- König, René, (ur.). *Soziologie*. Frankfurt am Main: Fischer Bücherei, 1958.
- Kos, Janko. »Pripombe h Goldmannovi sociologiji literature«. *Sodobnost* 17 (1969): 751–757.
- — —. *Znanost in ideologija*. Maribor: Obzorja, 1970.
- — —. *Literatura*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1978.
- — —. »Poskus tipologije južnoslovanskih književnosti«. *Primerjalna književnost* 9.1 (1986): 9–13.
- — —. »Srednja Evropa kot literarnozgodovinski problem«. *Srednja Evropa*. Izbral in ur. Peter Vodopivec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991. 41–53.
- — —. »Slovenstvo kot vprašanje istovetnosti in razlike«. *Jeziški, identitete, pripadnosti med središči in obrobji: v počastitev 500 letnice rojstva Primoža Trubarja*. Ur. Kozma Ahačič in Petra Testen. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011. 29–37.
- Luhmann, Niklas. *Schriften zu Kunst und Literatur*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2008.
- Močnik, Rastko. *Raziskave za sociologijo književnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1983.
- Parsons, Talcott. *Das System moderner Gesellschaften*. München: Juventa Verlag, 1972.
- Pirjevec, Dušan. *Vprašanje o poeziji, vprašanje naroda*. Maribor: Obzorja, 1978.
- Rizman, Rudi, (ur.). *Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije, 1991.
- Rupel, Dimitrij. *Literarna sociologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Seiffert, Helmut. *Einführung in die Wissenschaftstheorie I–III*. München: Beck, 1983–1985.
- Smith, Dennis. *Vzpon historične sociologije*. Prev. Polona Petek. Ljubljana: Studia humanitatis, 2011.
- Tönnies, Ferdinand. *Skupnost in družba: Temeljni pojmi čiste sociologije*. Prev. Marjan Sedmak. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 1999.
- Wick, Reiner, in Astrid Wick-Kmoch (ur.): *Kunstsoziologie*. Köln: DuMont Buchverlag, 1979.
- Zima, Peter V. *Kritik der Literatursoziologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1978.
- — —. *Textsoziologie*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1980.

Sociology of Slovenian Literature: Premises and Methods

Keywords: literature and society / Slovenian literature / sociology of literature / historical sociology / literary distribution / literary reception / author / community / ideology / national identity

The sociology of Slovenian literature is positioned between general sociology and literary studies with its history and theory. It can thus take the form of historical sociology that connects empirical sociology with cultural historical categories. It explores the social context of literary periods and their sequence of development. It is based on the empirical model developed by Escarpit, but such that it understands the sociology of literary “production” (i.e., the author) of the “distribution” and “reception” from a historical perspective. It expands Escarpit’s model with a sociological analysis of literary works, whereby it only analyzes those aspects in them that are accessible to sociology. These include ideological elements in their content and form. The task of literary sociology is to establish their correlation with the social context.

The sociology of Slovenian literature must improve its empirical basis with socio-historical concepts that fit the specific character and development of Slovenian literature. It regards the traditional concept of “literature” as designations for the basic development stages in a historical order: medieval folk and church literature, church literature from the mid-sixteenth to mid-eighteenth century, and “secular” literature from the end of the eighteenth century onwards. Sociologically, they can be interpreted in correlation with the concepts of “society” and “community,” but with a different meaning that it was ascribed to them by Tönnies and his school. Their meaning is defined in terms of the political, social, and cultural shifts in Slovenia: from the medieval and early modern class-based society to the Slovenian bourgeois society of the nineteenth century and the first half of the twentieth century; at the same time, from an intellectual-cultural community that was based on Christianity and included the entire population of the Slovenian lands until the mid-eighteenth century, to the intellectual-cultural community of the Slovenian nation that included both its Christian part and the new secular intelligentsia oriented towards freethought. With bourgeois society and the ethnic community, literature in the sense of *belles lettres* was formed. In contrast to the original Christian community that was supranational and homogenous, the new community was national and heterogeneous. The differences, oppositions, and con-

flicts embedded in its composition continued to provide the impetus for its development in the nineteenth and twentieth centuries.

Similar to the sociological explanation of folk and church literature, the socio-historical understanding of Slovenian literature from the Enlightenment onwards also demands more than quantitative empirically precise methods; the material gained through these methods must be interpreted at a higher level using socio-historical concepts and their hermeneutic application.